

Tréfás diákvers Szemci Boros Jánosról

(1614-1615)

A kolozsvári református kollégium nagykönyvtárában levő TROPORVM SCHEMATVM AC FIGVRARVM COMMVNIVM LIBELLVS című s Kolozsvárt a Heltai Gáspár nyomdájából 1562-ben kikerült könyvecske ¹⁾ őrlapjain és bekötési tábláján több értékes feljegyzés olvasható. Ezek között a hátsó bekötési tábla belső lapjára írva néhány verssort is találtam.

Ezt, a tartalmilag jelentéktelen versecskét mégis érdemes az ismeretlenségből felszínre hozni, nemcsak ősi nyolcas versformájának kifogástalan ütemezéséért s páros rímeinek jóságáért, legfőképpen azonban azért, mert e nyolc sorocska a már alig-alig ismert egykori diákverselésnek kedves, igénytelen kis hajtása. Megmenteni különben azért is érdemes, mert tartalmilag a sárospataki iskola egyik kiváló nevelőjével kapcsolatban iratott.

E versecske, a mai helyesírásra átírva, így hangzik:

Ez nagy száju gallér-tokot,
Gallért szépen tartó okot
Immár vajjon kinek adjam?
És ususra kinek hagyjam?
Neked, neked János Szemci,
Az ki voltál rector gönczi.
Azért vegyed ezt jó neven
S jól járj ezzel hegyen völgyön.²⁾

E sorokkal kapcsolatosan a könyv többi kéziratos bejegyzése semmi támpontot nem nyújt, minthogy egyiket sem lehet sem a kéz-

1) 8°. Cl.+7 sztl. lev.+94 lap.

2) Eredeti helyesírású másolata ma már nincsen a kezemben.

írás azonossága, sem tartalmi szempontból vonatkozásba hozni a versben előforduló Szemci Jánossal, aki egykor Göncön rektoroskodott s akinek a versíró egy nagyszáju gallér-tokot ajándékozott.

Legelőször is tisztáznunk kell, hogy mi is az a jószág, amit Szemcinek adományozott az ő jó barátja? A Nyelvtörténeti Szótár a "gallér" címszó alatt Melius Pétertől 1568-ból a következőket idézi: "Köntösömnek a szája és nyakam környül való galléra."³⁾ A Magyar Tájszótár a "tok" szót Borsod vármegyéből gyűjtött adat alapján így magyarázza: "asszonyoknak kupalaku cifra fejrevalója, melyet a fejük bubján levő konty fölé helyeznek."⁴⁾ Tehát a közel-hasonló példa alapján a férfiaknál kámzsának magyarázhatjuk. Így tehát az egész jószág egy bő libernyeg kámzsája (csuhája), ami valóban értéket jelentő ajándék lehetett egy szegény diák számára.

Tudjuk, hogy az elmúlt századokban a papi pályára menendő protestáns ifjaknak a hazai iskolázás befejezése után megtett első lépcsőfoka az iskolatanitóság volt. Ha tehát e versből azt látjuk, hogy Szemci János előzőleg (tehát 1613 előtt) Göncön rektoroskodott, de a vers szerzésekor már semmiféle állást nem töltött be (hiszen ellenkező esetben azzal és nem egy volt-állással kapcsolatban emlegetnék!), - bizonyos, hogy már a második lépcsőre is rálépve, tanulmányait a rektoroskodás után tovább folytatta, vagyis valamelyik külsőországokbeli akadémia hallgatójává beiratkozott. Ezen az alapon legelőbb is a wittenbergi egyetem magyar hallgatóinak névsorát vizsgálva meg, ott 1613 június 28-án találjuk Johannes B. Szenczi-t,⁵⁾ majd Heidelbergben akadunk egy Joannes Boros Szenci nevű diákra, aki 1614 április 23-án iratkozott be az egyetemre.⁶⁾ De ugyancsak Szenci (Szempei) Boros János nevét olvassuk három, Pareus professzor elnöklése alatt tartott teológiai tárgy vitatkozás felelőjeképpen, amelyet 1614 szeptember 24-én, november 5-én és 1615 szeptember 8-án Heidelbergben nyilvánosan adott elő.⁷⁾

3) Nyelvtörténeti szótár. I. 1056.

4) Magyar Tájszótár. II. 746.

5) Asztalos Miklós: A wittenbergi egyetem magyarországi hallgatói. Bp. 1931.

6) Szeremlei J.: Közlemények a heidelbergi egyetem történetéből. SpFüz. 1862: 562.

7) EM. 1909: 408. és 1910: 59.

Nevével ismét 1615 október 7-én találkozunk, amikor is egyik heidelbergi tanuló társának, Gyöngyösi Kyséri Andrásnak, a későbbi kolozsvári papnak és kolozskalotaszegi esperesnek, vitairatát verssel üdvözölte.⁸⁾ Innen azután a marburgi akadémiára ment át.⁹⁾

Abból a körülményből, hogy a sárospataki iskola ifjusága 1615 október 21-én kérést intézett Kassa város bírájához és tanácsához, beleegyezésüket kérve, hogy a város alumnusát: Szenczi Jánost iskolájuk igazgatójává megnyerhessék,¹⁰⁾ következik, hogy ekkorra rövidesen vége szakadt Szenci (Szenczi) Boros János külföldi tanulmányának s valószínűleg már az 1616. év elején haza is tért. Ezekből a megállapításokból az válik bizonyossá, hogy a most ismertett versecskének az 1613-1615. években kellett keletkeznie, vagyis abban az időben, ami alatt a megnevezett diák idegen földön bujdosott.

Németországból való hazatérése után pedig tanári székét elfoglalva, szeretett mestere lett a sárospataki iskolának. Ezt a dicséret jelzőt igazolja az az utalás, amely külföldre való kimenetele előtti gönczi rektoroskodására vonatkozik. Ugyanis Szombathi János,¹¹⁾ a magát Joannes Boros Zemecinusnak, vagy Zemecinusnak nevezett tanárral kapcsolatosan idézi Csanaki Máténak, testvére, András, felett tartott halotti beszédét.¹²⁾ E szerint "Szenczi János iskolatanítónak, ama tudományokra született férfinak szerény munkássága édesgette őt (t. i. Csanaki Andrást) ide (t. i. Göncre), kinek logikában és theológiában jártassága, műveltsége s tudományossága többet használt neki mindeneknél." Egykori tanítványai közül még Gönczi Aszalós Mihály az, aki mint tudományokbeli vezérért dicsérettel 1618-ban Marburgban megjelent vitairatában.¹³⁾

A sárospataki iskola e jeles tanáráról - Csécsi professzor jegyzései alapján - Szombathi azt állítja, hogy többi tanártársá-

8) RMK III. 1151.

9) SpFüz. 1864: 120 - RMK III. 1222.

10) Kemény L.: Kassa város levéltárából. TT. 1891: 341-42.

11) A sárospataki főiskola tanárainak életrajza. (SpFüz. 1864: 873-878.)

12) Csanaki M.: *Controversiae partim logicae et Philosophicae (etc.) függelékékeppen.* Leyda, 1625.

13) Gönczi Aszalós M.: *Calathvs strenarum hortensium (etc.)* Marburg, 1618. (RMK III. 1222.)

val együtt az 1622. évben dühöngött pestis áldozata lett.¹⁴⁾ Mint-hogy azonban a Zoványi Jenőtől közölt adatok között Szenczit 1620-ban és 1622 január 4-én már Göncön találjuk mint lelképásztort,¹⁵⁾ valamint hogy Simándi Bodó Mihály,¹⁶⁾ 1621 január 13-án Heidelbergben tartott vitairatának ajánlásában Szenczi B. Jánost gönci elsőpápnak mondja,¹⁷⁾ bizonyos ezekből, hogy a nagy pestis már nem érte őt Sárospatakon. Arra való tekintettel pedig, hogy az 1618 június 12-16-án tartott zempléni kerületi zsinaton még mint pataki rektor vett részt,¹⁸⁾ egykori működése helyére: Göncre való visszatérésének tehát az 1618-1620. években kellett történnie. Így megállapíthatjuk, hogy Csécsi feljegyzéseibe tévedés csuszott be. Az azonban, hogy halála, ha nem is Patakon, de mégis csak a megjelölt időben következhetett be, azon az alapon fogadható el, hogy Göncön 1622 november 24-én már Felnémeti Jánost látjuk elsőpapképpen.¹⁹⁾

Szemci emlékét e tréfás kis vers annál is méltóbban örökíti meg, mivel belőle az tűnik ki, hogy ő nemcsak tanítványai, de tanuló társai előtt is szeretett, becsült egyéniség volt. Ki írta és hogy került a kolozsvári kiadású könyvbe? Eldönthetetlen.

(Megjelent: Sárospataki Ref. Lapok, 1941:
147-148. és 154-155.)

14) SpFüz. 1864: 877.

15) Zoványi J.: Protestáns lelkészek nyugtatóványai régi tizedjegyzékek mellett. (MagyProtEgyhÁztAdattár. 1929, 14.)

16) Simándi B. Mihály 1617-ben írta alá a pataki iskola törvényeit. (Marton J.: A sárospataki ref. főiskola története. I. 159.) Tehát Simándi még tanítványa lehetett Szencinek. - Sárospatakról eltávozván, Simándi 1620 január 25-én iratkozott be a heidelbergi egyetemre. SpFüz. 1862: 563.

17) RMK III. 1331.

18) SpFüz. 1864: 877.

19) MagyProtEgyhTörtAdattár. 1929: 14.